

اصول و مبانی آمایش سرزمینی محلات هدف برنامه‌های نوسازی و بهسازی شهری

(مجموعه‌ای از مقالات علمی و بافت‌های فرسوده)

تألیف

رحیم سرور

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرری

مجیدروستا

سرشناسه	: سرور، رحیم، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: اصول و مبانی توانمندسازی مناطق نابسامان شهری (سکونتگاه‌های غیر رسمی و بافت‌های فرسوده) / رحیم سرور، مجید روستا.
مشخصات نشر	: شهرری: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شهر ری، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۴۵۶ ص.
شابک	: ۱۸۰۰۰۰ ریال: ۳-۲۵۵۷-۱۰-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست	: فیا
نویسنده	: نویسنده
موضوع	: نوسازی شهری
موضوع	: نوسازی شهری -- ایران
موضوع	: حاشیه‌نشینی
موضوع	: حاشیه‌نشینی -- ایران
موضوع	: شهرداری
موضوع	: شهرداری -- ایران
شناسه افزودن	: روستا، مجید، ۱۳۵۵ -
شناسه افزوده	: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شهر ری
رده بندی کنگره	: ۳۷۸ / ۹۰ س ۴ / ۱۳۹۳
رده بندی دیویی	: ۳۷۸ / ۹۰ س ۴ / ۱۳۹۳
شماره کتابشناسی	: ۳۷۸ / ۹۰ س ۴ / ۱۳۹۳
ملی	

عنوان: اصول و مبانی توانمندسازی مناطق نابسامان شهری (سکونتگاه‌های غیر رسمی و بافت‌های فرسوده)

مؤلفان: دکتر رحیم سرور، دکتر مجید روستا

ویراستار علمی: دکتر اصغر رشیدی

ویراستار: فاطمه زهرا مذاهب

شابک: ۳-۲۵۵۷-۱۰-۹۶۴-۹۷۸

قیمت ۱۸۰۰۰۰ ریال

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳

چاپ: اول

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرری

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه دانشگاه آزاد اسلامی

حق چاپ محفوظ و متعلق به ناشر است

تقدیم به:

❖ حافظان و پاس‌داران حریم اندیشه، انسانیت و عزت و استقلال علمی کشور

و بر خود یادآور شویم که:

ما را انسان تحصیل کرده است که نحوه‌ی سازگاری با محیط و نحوه‌ی تغییر آن را آموخته است. انسانی که پی برده است که هیچ علم و دانشی حتمی نیست و فقط جستجوی دانش است که به نجات و طغیان و امنیت را برای ما فراهم می‌آورد.

ابتدا از خانواده خود و سپس

تشکر و قدردانی:

لازم است مراتب سپاس و قدردانی خود را ابتدا از خانواده محترم خویش و سپس از تمامی عزیزانی در مراحل مختلف تهیه این اثر ما را یاری کردند اعلام داریم و برای آنها از درگاه خداوند ال شادکامی و سرافرازی آرزو کنیم.

رحیم سرور، فارغ‌التحصیل سال ۱۳۷۸ با درجه دکتری در رشته برنامه‌ریزی شهری، دارای درجه علمی دانشیار پایه ۱۸ و در آستانه اخذ درجه استاد تمام، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، دارای ۱۱ جلد کتاب و بیش از ۵۸ مقاله علمی-پژوهشی در مجلات **بستر داخلی و خارجی**، همچنین مدیریت انجام بیش از ۱۵ طرح ملی و هدایت بیش از ۶۴ رساله و پایان نامه در مقطع دکتری و کارشناسی ارشد در حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای و انجام مشوره‌ها در مطالعات شهری با رویکرد اجتماعی در شهرداری تهران و سازمان‌های ذیربط در حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری.

مجید روستا، دانشجوی دکتری تخصصی در جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، عضو هیئت مدیره شرکت مادن تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران، دبیر کارگروه بهسازی مناطق نابسامان شهری آسیا - اقیانوسیه، مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرری، دارای ۳ جلد کتاب و بیش از ۳۰ مقاله علمی-پژوهشی در مجلات **بستر داخلی و خارجی**، انجام ۵ طرح ملی و راهنمایی و مشاوره پایان‌نامه کارشناسی ارشد در حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری و بهسازی بهسازی بافت‌های فرسوده و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۴	فصل اول: فقر، سکونت غیررسمی و توانمندسازی فقرای شهری
۵	مقدمه
۶	۱-۱- ماهی، ویلی ها و راهکارها
۶	۱-۱-۱- رساله شهر و جایگاه اسکان غیررسمی
۱۰	۲-۱- ماهیت سکونتگاه‌های غیررسمی
۱۱	۳-۱- ویژگی‌های سکونتگاه‌های غیررسمی
۱۱	۴-۱- ویژگی‌های اجتماعی سکونتگاه‌های غیررسمی
۱۲	۵-۱- ویژگی‌های حقوقی (قانون سکونتگاه‌های غیررسمی)
۱۲	۶-۱- ضرورت توانمندسازی و ساماندهی
۱۵	۷-۱- اجتناب‌ناپذیر بودن مسأله اسکان غیررسمی
۱۶	۲- راهکارهای اصلی برای پیش‌نگری حل مسأله سکونتگاه‌های غیررسمی
۱۹	۳- مفاهیم فقر، سطوح و ابعاد آن
۱۹	۱-۳- فقر مطلق و فقر نسبی
۱۹	۲-۳- فقر مبتنی بر نیازهای اساسی
۱۹	۳-۳- فقر انسانی
۲۰	۴-۳- فقر قابلیت
۲۲	۵-۳- تحلیلی از الگوهای فقر
۲۳	۶-۳- رویکردهای اندازه‌گیری فقر
۲۴	۷-۳- نظریه‌های فقر
۲۶	۸-۳- سکونتگاه‌های انسانی در جهان دوقطبی: فقر و نابرابری
۲۶	۱-۸-۳- فرآیند شهری شدن فقر
۲۹	۴-۱- برنامه‌های اجرایی کمک به فقرا (فقرزدایی)
۲۹	۱-۴-۱- برنامه کمک‌های اضطراری
۳۰	۲-۴-۱- برنامه‌های خدمات اجتماعی
۳۱	۳-۴-۱- برنامه‌های خدمات حمایتی و پیش‌گیرانه اجتماعی
۳۲	۵-۴-۱- برنامه‌های مبتنی بر رویکرد توسعه توانمندی‌ها

۴-۶-۱- بازاریابی اجتماعی و توانمندسازی فقرا.....	۳۳
۵-۱- شش واقعیت کلیدی درباره فقرا.....	۳۵
۶-۱- توانمندی انسانی و توسعه.....	۳۷
۶-۱-۱- برخی راهکارها و سیاست‌های مرتبط در رویکرد توانمندی انسانی.....	۴۱
۷- ضرورت رویکرد اجتماع محور به کاهش فقر.....	۴۲
۸- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۴۵
فصل دوم: جایگاه توانمندسازی فقرا و ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی در اسناد	
جهان و برنامه‌های کلان ملی.....	۴۷
مقدمه.....	۴۸
۱-۲- جایگاه موضوع اجلاس‌ها و اسناد جهانی.....	۴۹
۱-۱-۲- اجلاس دهه ۹۰.....	۴۹
۱-۲-۲- نتایج اجلاس تا آخرین دهه قرن ۲۱.....	۵۲
۲-۲- جایگاه موضوع در اسناد توسعه هزاره سازمان ملل متحد.....	۵۳
۳-۲- جایگاه موضوع در اجلاس‌های مسکن و شهرسازی آسیا و اقیانوسیه.....	۵۶
۱-۳-۲- اولین اجلاس وزرای مسکن و شهرسازی آسیا و اقیانوسیه (۲۰۰۶).....	۵۷
۲-۳-۲- دومین اجلاس وزرای مسکن و شهرسازی آسیا و اقیانوسیه (۲۰۰۸).....	۵۷
۳-۳-۲- سومین اجلاس وزرای مسکن و شهرسازی آسیا و اقیانوسیه (۲۰۱۰).....	۵۸
۱-۳-۳-۲- محورهای از سند پشتیبان کار گروه کارشناسان: سازای مشارکتی مناطق	
نابسامان.....	۶۰
۴-۲- جایگاه موضوع در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....	۶۶
۵-۲- جایگاه موضوع در سند چشم‌انداز توسعه ۲۰ ساله کشور.....	۶۶
۶-۲- جایگاه موضوع در سیاست‌های کلی برنامه پنجم.....	۶۷
۱-۶-۲- مفاد برنامه پنجم توسعه با موضوع حمایت و توانمندسازی.....	۶۷
۲-۶-۲- برخی مفاد برنامه پنجم توسعه در زمینه مسکن.....	۶۸
۷-۲- جایگاه موضوع در اسناد ملی مربوط به توانمندسازی.....	۷۰
۱-۷-۲- وزارت رفاه.....	۷۰
۲-۷-۲- وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.....	۷۰
۳-۷-۲- سازمان بهداشت جهانی (WHO).....	۷۱
۴-۷-۲- وزارت راه و شهرسازی.....	۷۱
۵-۷-۲- کمیته امداد امام خمینی (ره).....	۷۱

۶-۷-۲- جایگاه موضوع در اساسنامه شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری.....	۷۲
۷-۷-۲- جایگاه موضوع در مصوبات.....	۷۳
۸-۷-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در طرح جامع مسکن.....	۷۴
۸-۲- سیاست و برنامه‌های بهسازی و نوسازی شهری و ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی.....	۷۷
۱-۸-۲- رویکرد نوین به بهسازی و نوسازی شهری و ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی.....	۸۴
۲-۸-۲- تشکيل دخیل در فرآیند بهسازی و نوسازی شهری و ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی.....	۸۵
شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران.....	۸۷
۹-۲- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۸۹
۱-۹-۲- تحلیل جایگاه موضوع، ابعاد و اولاس جهانی.....	۹۰
فصل سوم: از نادیده گرفتن تا توانمندسازی (مروری بر رویکردهای حل مشکل فقرا و ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی).....	۹۳
مقدمه.....	۹۴
۱-۳- رویکرد نادیده گرفتن.....	۹۵
۲-۳- رویکرد حذف و تخلیه اجباری.....	۹۶
۱-۲-۳- جایگاه رسمیت بخشی به سکونتگاه.....	۹۷
۳-۳- رویکرد خودیاری.....	۱۰۰
۴-۳- رویکرد مسکن عمومی.....	۱۰۱
۵-۳- رویکرد زمین و خدمات.....	۱۰۳
۶-۳- رویکرد ارتقاء بخشی (بهسازی).....	۱۰۴
۷-۳- رویکرد توانمندسازی.....	۱۰۷
۸-۳- جمع بندی و نتیجه گیری.....	۱۱۱
فصل چهارم: مفهوم، ابعاد و اصول توانمندسازی.....	۱۱۵
مقدمه.....	۱۱۶
۱-۴- توانمندسازی در لغت.....	۱۱۷
۲-۴- معنای اصطلاحی توانمندسازی.....	۱۱۷
۳-۴- مفهوم توانمندسازی.....	۱۱۸
۴-۴- ابعاد و تعریف توانمندسازی.....	۱۱۹

۱۲۰	۴-۵-پیشینه تعریف توانمندسازی.....	۱۲۰
۱۲۰	۴-۶-تاریخچه توانمندسازی.....	۱۲۰
۱۲۱	۴-۷-ریشه‌های فطری گرایش انسان‌ها به توانمندسازی.....	۱۲۱
۱۲۲	۴-۸-علت وجودی رویکرد توانمندسازی.....	۱۲۲
۱۲۳	۴-۹-محیط‌های توانمندساز و محیط‌های ناتوان ساز.....	۱۲۳
۱۲۳	۴-۱۰-محیط توانمندساز.....	۱۲۳
۱۲۴	۴-۱۱-محلات یا محیط‌های ناتوان.....	۱۲۴
۱۲۷	۴-۱۲-توانمندسازی و ظرفیت‌سازی بافت‌های مساله‌دار شهری.....	۱۲۷
۱۲۷	۴-۱۳-توانمندسازی نهادی و بافت‌های نابسامان شهری.....	۱۲۷
۱۲۹	۴-۱۴-توانمندسازی و ظرفیت‌سازی.....	۱۲۹
۱۳۱	۴-۱۵-اصول توانمندسازی.....	۱۳۱
۱۳۲	۴-۱۶-جنبه‌های توانمندسازی.....	۱۳۲
۱۳۳	۴-۱۷-قدرت و توانمندسازی.....	۱۳۳
۱۳۴	۴-۱۸-سطوح توانمندسازی.....	۱۳۴
۱۳۵	۴-۱۹-دیدگاه‌های مختلف توانمندسازی.....	۱۳۵
۱۳۶	۴-۲۰-رویکردهای مختلف در توانمندسازی.....	۱۳۶
۱۴۲	۴-۲۱-ابعاد ناتوانی (سیاست‌های توانمندسازی).....	۱۴۲
۱۴۳	۴-۲۲-توانمندسازی و ارتقای سلامت.....	۱۴۳
۱۴۵	۴-۲۳-توانمندسازی و مشارکت.....	۱۴۵
۱۴۷	۴-۲۴-توانمندسازی و تغییر.....	۱۴۷
۱۴۷	۴-۲۵-مقاومت در برابر تغییر.....	۱۴۷
۱۴۸	۴-۲۶-علل مقاومت در برابر تغییر.....	۱۴۸
۱۵۰	۴-۲۷-الگویی برای بهبود و تسريع روند تغییر در فرآیند توانمندساز.....	۱۵۰
۱۵۳	۴-۲۸-تعیین اولویت اقدامات بر اساس فرآیند تحلیل سلسله مراتبی.....	۱۵۳
۱۵۴	۴-۲۹-توانمندسازی و توسعه.....	۱۵۴
۱۵۶	۴-۳۰-مفهوم، اصول و معیارهای توانمندسازی اجتماع محور.....	۱۵۶
۱۵۶	۴-۳۱-مفهوم توانمندسازی اجتماع محور.....	۱۵۶
۱۵۹	۴-۳۲-اهداف توانمندسازی اجتماع محور.....	۱۵۹
۱۵۹	۴-۳۳-اصول توانمندسازی اجتماع محور.....	۱۵۹
۱۶۰	۴-۳۴-شهروندان و فقرای شهری در راستای کدامین نیازها باید توانمندشوند.....	۱۶۰

۲۲-۴-توانمندسازی اجتماعات محلی در برنامه‌ریزی وساماندهی بافت‌های نابسامان.....	۱۶۶
۱-۲۲-۴-تحلیل بر مفهوم توانمندسازی در رابطه با ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی و بافت‌های نابسامان شهری.....	۱۶۹
۱-۲۲-۴-فرآیند توانمندسازی در برنامه سکونتگاه‌های غیررسمی.....	۱۷۰
۲-۲۲-۴-اساس نظری ارتقاء و توانمندسازی محلات.....	۱۷۳
۳-۲۲-۴-اصول پایه راهبرد توانمندسازی.....	۱۷۵
۴-۲۲-۴-بافت‌های راهبرد توانمندسازی.....	۱۷۸
۲۳-۴-الزامات توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی و حوزه‌های غیررسمی و حاشیه‌ای.....	۱۷۹
۲۴-۴-مراحل اصلی فرآیند توانمندسازی محلات هدف.....	۱۷۹
۱-۲۴-۴-مولفه‌های فرآیند عملیاتی توانمندسازی.....	۱۸۰
۲۵-۴-وجوه مشترک رویکرد توانمندسازی با نظریات جدید برنامه‌ریزی شهری.....	۱۸۳
۲۶-۴-جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۱۸۷
فصل پنجم: حکمروایی خوب، نهادهای محلی و توانمندسازی.....	۱۹۱
مقدمه.....	۱۹۲
۱-۵-حکمروایی خوب شهری و توانمندسازی بافت‌های نابسامان شهری.....	۱۹۳
۱-۱-۵-حکمروایی خوب، اصول و ویژگی‌ها.....	۱۹۳
۲-۱-۵-اصول و شاخص‌های حکمروایی خوب.....	۱۹۶
۳-۱-۵-ابعاد حکمروایی.....	۱۹۹
۴-۱-۵-حکمروایی به مفهوم ساماندهی.....	۲۰۱
۵-۱-۵-رویکردهای سخت افزاری و نرم افزاری در مدیریت شهری.....	۲۰۳
۶-۱-۵-حمایت از حکمروایی فراگیر شهرها.....	۲۰۵
۷-۱-۵-بایسته‌های حکمروایی شهری.....	۲۰۶
۸-۱-۵-حکمروایی و ریشه‌کنی فقر در سطح محلی.....	۲۰۷
۹-۱-۵-دستاوردهای حکمروایی شهری در توانمندسازی محله.....	۲۰۷
۲-۵-توانمندسازی سازمان‌های شهری.....	۲۰۸
۱-۲-۵-توانمندسازی منابع انسانی.....	۲۱۰
۲-۲-۵-الگوی‌های توانمندسازی مدیران شهری.....	۲۱۱
۳-۵-خود توانمندسازی مدیران شهری پیش نیاز توانمندسازی شهروندان.....	۲۱۴
۴-۵-رویکردهای اجتماع محور برای خدمات زیر ساختی و بازسازی محله‌ای.....	۲۱۹
۱-۴-۵-ویژگی‌های برنامه‌های اجتماع محور.....	۲۲۱

۲۲۲	۴-۵-۲- مشارکت میان شهرداری‌ها و سازمان‌های غیر دولتی.....
۲۲۲	۴-۵-۳- تمرکززدایی و ظرفیت مدیریت زیرساخت شهری.....
۲۲۳	۴-۴-۴- چالش‌های تمرکززدایی زیرساخت‌ها.....
۲۲۴	۵-۵-۵- راهبردهای مدیریت توانمندسازی و ساماندهی.....
۲۲۵	۵-۵-۱- توصیه‌هایی برای مدیریت ساماندهی با رویکرد توانمندسازی.....
۲۲۷	۵-۲-۲- سالت مدیریت شهری در برخورد با مساله بافت‌های نابسامان.....
۲۲۷	۶-۱-۶- تمرکززدایی و رفاه اجتماعی با بنیان‌های محله‌ای.....
۲۳۰	۵-۱-۱- نهادهای توانمندسازی اجتماعات محلی.....
۲۳۱	۵-۶-۱- توانمندسازی و مشارکت.....
۲۳۱	۵-۶-۲- تعاریف و مفاهیم مشارکت.....
۲۳۴	۵-۶-۲-۲- انواع مشارکت: لحاظ موضوع.....
۲۳۶	۵-۶-۲-۳- توانمندسازی از طریق مشارکت.....
۲۳۸	۵-۷-۷- نقش و جایگاه سازمان‌های مردم‌دو در ظرفیت‌سازی.....
۲۳۹	۵-۷-۱- نقش دولت و شهرداری‌ها در توانمندسازی و ساماندهی.....
۲۴۴	۵-۸-۸- ساختارها و نهادهای دخیل در فرآیند توسعه شهری.....
۲۵۹	۵-۸-۱- ظرفیت‌سازی مدیران شهری برای توسعه.....
۲۶۲	۵-۸-۱-۱- عناصر و متغیرهای اثرگذار مشارکت در سامانه‌های ظرفیت‌سازی و توانمندسازی.....
۲۶۴	۵-۹-۹- اهداف، اصول هادی و راهبردهای سازماندهی و توانمندسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری.....
۲۶۶	۵-۱۰-۱۰- روش‌های پشتیبانی از تصمیم‌گیری مشارکتی در عرصه‌های شهری.....
۲۷۵	۵-۱۱-۱۱- شهرداری، مشارکت عمومی- خصوصی و توانمندسازی فقرا.....
۲۷۶	۵-۱۱-۱- مشارکت و کمک به کاهش فقر.....
۲۷۸	۵-۱۱-۲- مشارکت متمرکز بر فقر.....
۲۸۲	۵-۱۲-۱۲- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
	فصل ششم: توانمندسازی حقوقی فقرا و تضعیف زمینه‌های بازتولید فقر شهری با
۲۸۵	محوریت زمین و سکونت.....
۲۸۶	مقدمه.....
۲۸۷	۶-۱-۱- ابعاد توانمندسازی حقوقی فقرا.....
۲۸۸	۶-۲-۲- چهارچوب بین‌المللی حقوق بشر و توسعه توانمندی‌های حقوقی فقرا.....
۲۹۰	۶-۳-۳- توسعه توانمندی‌های حقوقی فقرا و سازمان ملل متحد: تجارب ملی و منطقه‌ای.....

۴-۶- توسعه توانمندی‌های حقوقی فقرا، با توجه ویژه به وضعیت زنان و کودکان.....	۲۹۳
۴-۶-۱- تأکید بر توسعه توانمندی‌ها و برابری جنسیت.....	۲۹۵
۴-۶-۲- ابعاد توانمندسازی زنان.....	۲۹۷
۴-۶-۳- فقر و توانمندی زنان.....	۲۹۹
۴-۶-۵- توسعه توانمندی‌های حقوقی فقرا: چهارچوب اجرایی.....	۳۰۰
۴-۶-۵-۱- دسترسی به عدالت.....	۳۰۰
۴-۶-۵-۲- کار و تجارت (امنیت سکونت و کار).....	۳۰۱
۴-۶-۶- برنامه‌ریزی برای حق نگاهداشت زمین و دارایی مسکونی: امنیت نحوه سکونت.....	۳۰۳
۴-۶-۱- ایجاد و توسعه شایستگی‌های حقوق مسکن.....	۳۰۴
۴-۶-۲- پشتیبانی از تحقق حقوق مسکن.....	۳۰۵
۴-۶-۳- پیشرفت‌های اخیر.....	۳۰۵
۴-۶-۷- امنیت تصرف و تضمین مسکن.....	۳۰۷
۴-۶-۷-۱- جایگاه و اهمیت امنیت تصرف.....	۳۱۰
۴-۶-۸- توانمندسازی بازار زمین برای گروه‌های کم‌درآمد.....	۳۱۳
۴-۶-۹- ضوابط و مقررات شهرسازی و به حاشیه راندن برای.....	۳۱۶
۴-۶-۱۰- راهبردهایی جهت وارد کردن گروه‌های کم‌درآمد به بازارهای رسمی زمین و مسکن.....	۳۱۹
۴-۶-۱۰-۱- افزایش عرضه زمین به فقرا گروه‌های کم‌درآمد.....	۳۲۰
۴-۶-۱۰-۲- تأمین زمین و خدمات «آماده سازی زمین».....	۳۲۱
۴-۶-۱۰-۳- ارتقاء کیفیت سکونتگاه‌های غیر رسمی.....	۳۲۱
۴-۶-۱۰-۴- سهم بندی زمین.....	۳۲۲
۴-۶-۱۰-۵- تملک و تجميع قطعات زمین.....	۳۲۲
۴-۶-۱۰-۶- سیاست تجميع زمین.....	۳۲۳
۴-۶-۱۰-۱-۱- فرآیند تجميع زمین.....	۳۲۵
۴-۶-۱۰-۷- ارائه زمین بدون خدمات «روش توسعه تدریجی».....	۳۲۶
۴-۶-۱۰-۸- افزایش تقاضای موثر برای زمین برای گروه‌های کم‌درآمد.....	۳۲۶
۴-۶-۱۱- چالش‌ها و درس‌های فراگرفته شده و راه پیش رو.....	۳۲۸
۴-۶-۱۲- جمع‌بندی.....	۳۳۲
۴-۶-۱۳- نتیجه‌گیری (شناخت حوزه‌های اثرگذار برای مداخله).....	۳۳۳
فصل هفتم: سطوح و اصول ارزشیابی توانمندساز در عمل.....	۳۳۵
مقدمه.....	۳۳۶

۳۳۷	۱-۷ کلیات ارزشیابی توانمندساز
۳۳۷	۲-۷ تعریف ارزشیابی توانمندساز
۳۳۸	۳-۷ ارزشیابی فرآیند توانمندسازی براساس ابعاد چهار گانه
۳۳۹	۴-۷ راهبرد اصلی مدل ارزشیابی توانمندساز
۳۴۱	۵-۷ سطوح ارزشیابی توانمند ساز
۳۴۲	۶-۷ اصول ارزشیابی توانمندساز
۳۸۱	۷-۷ جمع بندی و نتیجه گیری
۳۸۵	فصل هشتم: سنجش و اندازه گیری توانمندسازی (با تاکید بر اجتماعات محلی)
۳۸۶	مقدمه
۳۸۷	۱-۸ توانمند سازی و تحلیل های ماکس وبر
۳۹۴	۲-۸ نکاتی برای تجزیه و تحلیل و سنجش
۳۹۶	۳-۸ ملاحظات برای انجمن های توانمندسازی در سطح اجتماع و دولت محلی
۴۰۱	۴-۸ رهبری سازمانی و آمادگی پذیرش
۴۰۱	۵-۸ نقش عوامل شناختی
۴۰۲	۶-۸ جمع بندی و نتیجه گیری
۴۰۴	فصل نهم: چارچوبی تحلیلی برای ارزیابی توانمندسازی اجتماعات محلی
۴۰۵	مقدمه
۴۰۶	۱-۹ زمینه
۴۱۷	جمع بندی و نتیجه گیری کتاب
۴۱۸	منابع و مآخذ استفاده شده و برای مطالعه بیشتر
۴۱۸	منابع فارسی
۴۲۹	منابع انگلیسی

فهرست جداول

عنوان	صفحه
فصل اول: فقر، سکونت غیررسمی و توانمندسازی فقرای شهری.....	۴
جدول شماره ۱-۱: مقایسه رویکردهای مختلف در توسعه و فقرزدایی.....	۳۷
جدول شماره ۲-۱: تفاوت دیدگاه توانمندی انسانی با دیگر دیدگاهها.....	۳۹
فصل دوم: جایگاه توانمندسازی فقرا و ساماندهی سکونتگاههای غیررسمی در اسناد جهانی و برنامه‌های کلان ملی.....	۴۷
جدول شماره ۱-۲: نقش برنامه‌های محله‌های فرودست شهری براساس اهداف توسعه هزاره.....	۵۴
جدول شماره ۲-۲: بستری جهانی برنامه‌های توانمندسازی و ساماندهی سکونتگاههای غیررسمی.....	۷۶
فصل سوم: از نادیده گرفتن تا توانمندسازی (مروری بر رویکردهای حل مشکل فقرا و ساکنان سکونتگاههای غیررسمی).....	۹۳
جدول شماره ۱-۳: اجزای پروژه بهسازی و ارتقای محله‌های درآمدنا.....	۱۰۶
جدول شماره ۲-۳: رهیافت‌ها و راه کارهای حل مشکل ساکنان غیررسمی.....	۱۱۱
جدول شماره ۳-۳: خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی برای حل مسئله مسکن فقرا.....	۱۱۳
فصل چهارم: مفهوم، ابعاد و اصول توانمندسازی.....	۱۱۵
جدول شماره ۱-۴: مقایسه فرهنگ سنتی و فرهنگ توانمندسازی.....	۱۲۶
جدول شماره ۲-۴: رویکردهای توسعه اجتماع محور.....	۱۲۷
جدول شماره ۳-۴: رویکرد موجود نسبت به توانمندی.....	۱۳۶
جدول شماره ۴-۴: تفاوت دیدگاه توانمندی انسانی با دیگر دیدگاههای توانمندسازی.....	۱۳۸
جدول شماره ۵-۴: شاخص‌های توانمندسازی فردی، اجتماعی و کالبدی در ارتقای سلامت.....	۱۴۱
جدول شماره ۶-۴: علل مقاومت به تغییر بر مبنای سطوح سه‌گانه فرد، گروه و سازمان.....	۱۴۹
جدول شماره ۷-۴: اقدامات کلیدی در مرحله آماده‌سازی شهروندان.....	۱۵۱
جدول شماره ۸-۴: اقدامات کلیدی در مرحله آموزش و پیاده سازی تغییر.....	۱۵۲
جدول شماره ۹-۴: اقدامات کلیدی در مرحله تقویت و ثبات تغییر.....	۱۵۳
جدول شماره ۱۰-۴: وزن تخصیص داده شده در مرحله آماده سازی ساکنین.....	۱۵۳
جدول شماره ۱۱-۴: وزن تخصیص داده شده در مرحله آموزش و پیاده سازی تغییر.....	۱۵۴

جدول شماره ۴-۱۲: وزن تخصیص داده شده در مرحله تقویت و ثبات تغییر	۱۵۴
جدول شماره ۴-۱۳: نیازهای جدید شهروندی در حوزه شناختی	۱۶۳
جدول شماره ۴-۱۴: نیازهای جدید شهروندی در حوزه آموزشی	۱۶۴
جدول شماره ۴-۱۵: نیازهای جدید شهروندی در حوزه مهارتی	۱۶۵
جدول شماره ۴-۱۶: شاخص‌های ظرفیت: عرصه‌ها و عوامل	۱۷۵
جدول شماره ۴-۱۷: ماتریس راهکارهای کاهش فقر و توانمندسازی بافت‌های نابسامان و مسالهدار شهری	۱۸۰
نصایح پنجم: حکمروایی خوب، نهادهای مدیریت شهری و توانمندسازی	۱۹۱
جدول شماره ۵-۱: خدایات عمومی اجتماعات پایدار و ناپایدار	۲۰۱
جدول شماره ۵-۲: گونه‌شناسی ساختارهای سازمانی مدیریتی شهری در دو دیدگاه و ویژگی‌های آنها	۲۰۴
جدول شماره ۵-۳: بنیاد اجتماع و محلی توسعه	۲۲۹
جدول شماره ۵-۴: انواع و گونه‌های مشارکت از دید سازمان ملل	۲۳۱
جدول شماره ۵-۵: نقش مدیریت‌های مختلف در رابطه با توانمندسازی و ساماندهی بافت‌های نابسامان شهری	۲۴۷
جدول شماره ۵-۶: ارتباطات کارکردی نهادها و دستگاه‌های مرتبط با پروژه‌های ساماندهی و توانمندسازی بافت‌های نابسامان شهری	۲۴۸
جدول شماره ۵-۷: خلاصه ای از موانع قانونی و اجرایی بر سر راه پروژه‌های ساماندهی و توانمندسازی بافت‌های نابسامان شهری	۲۴۹
جدول شماره ۵-۸: بررسی ظرفیت نهادها در بسیج منابع انسانی و مالی لازم در پروژه‌های ساماندهی و توانمندسازی بافت‌های نابسامان شهری	۲۵۰
جدول شماره ۵-۹: میزان تمایل و توانمندی نهادها در طراحی و اجرای برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی و	۲۵۱
جدول شماره ۵-۱۰: اشتیاق و ظرفیت نهادها در دسترسی به تخصص‌های ویژه	۲۵۲
جدول شماره ۵-۱۱: نقش، مسئولیتها و اختیارات هر یک از نهادها در اجرا و تأمین مالی	۲۵۳
جدول شماره ۵-۱۲: ارتباطات کارکردی نهادها و دستگاه‌های مرتبط با پروژه‌های ساماندهی و توانمندسازی بافت‌های نابسامان شهری	۲۵۴
جدول شماره ۵-۱۳: خلاصه ای از موانع قانونی و اداری بر سر راه پروژه‌ها	۲۵۵
جدول شماره ۵-۱۴: بررسی ظرفیت نهادها در بسیج منابع انسانی و مالی لازم	۲۵۶

جدول شماره ۵-۱۵: میزان تمایل و توانمندی نهادها در طراحی و اجرای برنامه‌های اجتماعی-اقتصادی و.....	۲۵۷
جدول شماره ۵-۱۶: اشتیاق و ظرفیت نهادها در دسترسی به تخصص‌های ویژه.....	۲۵۸
جدول شماره ۵-۱۷: چارچوب تصمیم‌گیری مشارکتی شهری.....	۲۷۴
فصل ششم: توانمندسازی حقوقی فقرا و تضعیف زمینه‌های بازتولید فقر شهری با محوریت زمین و سکونت.....	۲۸۵
جدول شماره ۶-۱: ابعاد توانمندسازی خانوارهای زن سرپرست و آثار آن در سطوح فردی و خانوار (فرد)، اجتماعی و حوزة‌های وسیع‌تر (کلان).....	۲۹۶
جدول شماره ۶-۲: بررسی موانع قانونی و عرفی امنیت تصرف.....	۳۱۲
جدول شماره ۶-۳: موانع بایدهای لازم برای مؤثر شدن توانمندسازی بازارهای مسکن.....	۳۱۴
جدول شماره ۶-۴: مقدماتی از موانع قوانین و مقررات مرتبط با بهسازی سکونتگاه‌های غیررسمی.....	۳۱۷
فصل هفتم: سطوح و اصول ارزیابی توانمندسازی در عمل.....	۳۳۵
جدول شماره ۷-۱: اصول ارزشیابی توانمندسازی در عمل: ارزیابی سطوح تعهد.....	۳۵۱
فصل نهم: چارچوبی تحلیلی برای ارزیابی توانمندسازی برای اجتماعات محلی.....	۴۰۵
جدول شماره ۹-۱: شاخص‌های شناسایی شده برای بخش از بازنگری نظامند پایه شواهد توانمندسازی.....	۴۰۶
جدول شماره ۹-۲: چارچوب تحلیلی برای ارزیابی توانمندسازی اجتماعات محلی.....	۴۰۹

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
فصل دوم: جایگاه توانمندسازی فقرا و ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی در اسناد جهانی و برنامه‌های کلان ملی.....	۴۸
نمودار شماره ۱-۲: کنشگران دخیل در فرآیند نوسازی شهری و نهادهای مشترک تسهیلگر ...	۸۶
فصل پنجم: حکمروایی خوب، نهادهای مدیریت شهری و توانمندسازی.....	۱۹۱
نمودار شماره ۱-۱: رویکرد توانمندسازی.....	۱۴۲
نمودار شماره ۲-۵: سیاست‌های حکمروایی خوب.....	۱۹۶
نمودار شماره ۳-۵: دیان مشارکت شهروندی ارشتاین.....	۱۹۷
نمودار شماره ۴-۵-۴-عوامل مؤثر در فرآیند توسعه اجتماعی.....	۲۲۸
نمودار شماره ۵-۵: جابه‌جایی مسئولیت و وظایف بین حکومت و اجتماع محلی در چهارچوب تمرکززدایی.....	۲۳۴
نمودار شماره ۵-۶: ساختارها و نهادهای دخیل در فرآیند توسعه شهری در ایران.....	۲۴۶
فصل ششم: توانمندسازی حقوقی فقرا و تبعات زمینه‌های بازتولید فقر شهری با محوریت زمین و سکونت.....	۲۸۵
نمودار شماره ۱-۶: چهارچوب نظری امنیت تصرف زمین.....	۳۰۸

سیاره شهری شده و شهر جهانی شده به عنوان پدیده غالب قرن ۲۱ که روز به روز بر ابعاد آن افزوده می‌شود دچار بیم‌ها و امیدهای بسیار زیادی است. فقر، حاشیه‌نشینی، خشونت و ناامن شدن، بحران زیست محیطی، بی مسکنی، بد مسکنی، بی عدالتی در فضا، ساختارهای ناکارآمد تبعیض و نابرابر ساز بخشی از بیم‌هایی است که پایداری روندهای کنونی و آینده‌نگری آن را دچار ابهام می‌سازد و برابری آن رشد فن‌آوری، گسترش ارتباطات، وسعت‌گیری فضاهای جریانی، توسعه نظریه‌های مدیریت، گسترش و ضریب نفوذ رسانه‌ها و فضای مجازی و تشدید ائتلاف جهانی برای حصول به برخی مشترک از مسائل مشترک شهرها، فرصت‌ها و امیدهایی را برای گذر از این تلاطم‌هایی که به نظر می‌رسد آستان تحولات جدید و رو به بهبود برای جهانیان می‌باشد، فراهم می‌سازد.

در واقع می‌توان گفت که پدیده شرایط جدید در طول ادوار مختلف زندگی بشری نتیجه کشاکش این دو نیروی سازنده و مخرب با یکدیگر بوده و می‌باشد و بررسی‌های تاریخی نشان می‌دهد که بسیاری از چالش‌ها و مشکلات زندگی بشری پس از دوره‌ای کاملاً حل شده یا بعنوان یک مساله پیش پا افتاده مطرح گشته است. در این بین پدیده فقر معضلی بوده که به رغم تلاش همه‌جانبه بسیاری از کشورها در تمامی دهه‌های گذشته روز به حیات خود ادامه می‌دهد و حتی بر ابعاد آن افزوده شده است. شهری شدن فقر در شرایط شهرنشینی رو به تزاید جهانی حکایت از گسترش روز افزون آن دارد و معضلی که فلسفه و علت وجودش بسیاری از سازمان‌ها و همکاری‌های جهانی و منطقه‌ای را تعریف می‌نماید و هزاران هزار نوشته، کتاب، مجله، راهکار و تجربه‌ی موفق، کتاب، مقاله‌ای که روزانه درباره آن در سطح جهان منتشر می‌گردد که محورهای اصلی آنها بر کلید واژه‌هایی همچون فقرقابلیتی، توانمندسازی، ظرفیت‌سازی، رشد اقتصادی، تضعیف ساختارهای فقرزا، نابرابری‌های جنسیتی و آموزش‌های مادام‌العمر و نظایر آن استوار است. و در این میان توانمندسازی موضوعی است که از حوزه‌های فردی (فرهنگ، آموزش، اراده، مهارت، هوش اجتماعی، دانش، اطلاعات و...) گرفته تا حوزه‌های جامعه‌ی (ساختارهای سازمانی، سیستم‌های حقوقی و قانونگذاری، روندهای برنامه‌ریزی، حوزه‌های مدیریتی، سیستم‌های کسب و کار اقتصادی، عرصه‌های نظارت و ارزیابی و...) مورد توجه حوزه‌های نظریه‌ای و اجرایی در تمامی محافل دانشگاهی و مدیریتی کشورها قرار گرفته که شاید بازتابی باشد از گذر از رویکرد عقلانی- ابزاری (فن‌سالاری) به رویکرد ارتباطی.

توانمندسازی یا توسعه توانمندی‌ها رویکردی است که در سه دهه اخیر بسیاری از حوزه‌های دانشی بشر را از زیست‌شناسی و اقتصاد گرفته تا برنامه‌ریزی و مدیریت را در بر گرفته و اندیشمندان حوزه‌های مختلف برداشت‌های مختلفی از آن، تعریف، اصول و اهداف متعددی را برای

آن ذکر کرده‌اند، نزدیکی این قبیل گفتارها در برخی موارد به حدی است که تفکیک آنها را سخت می‌سازد.

توانمندسازی در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نهادی یکی از کارآمدترین و اثر بخش‌ترین راهبردها در امر ساماندهی و تضعیف زمینه‌های بازتولید کننده فقر شهری می‌باشد، که تحقق بخشی اهداف آن هنوز در بسیاری از موارد دچار ضعف‌های نگرشی، عدم باور یا خواست و اراده مدیریت‌های مختلف می‌باشد. در هر حال زمینه‌سازی برای مشارکت اجتماعات محلی، نهادهای در عرصه‌های مختلف، تلاش در پیاده‌سازی حکمروایی شایسته شهری، فعال‌سازی اقتصاد شهری در مبادلات اقتصاد جهانی و منطقه‌ای، تأکید بر سرمایه اجتماعی و رضایت مندی مردم، اعتماد سازی در برنامه‌ها از جمله راهکارهای افزایش توانمندی‌ها و ظرفیت‌های جامعه در راستای توسعه پایدار شهری بشمار می‌رود.

در نظر برنامه‌ریزی فقر شهری به عنوان یک پدیده چند بعدی که نماد کالبدی و تمرکز اصلی آن را در سطح محلی مسأله‌دار و نابسامان شهری همچون بافت فرسوده، سکونتگاه غیر رسمی، سکونت در محدوده حاشیای شهری می‌بینیم مستلزم رویکرد به توانمندسازی می‌باشد. راهبردی که راه حل مسأله را با ظرفیت‌های محلی و درونی محلات و ساکنان جستجو می‌کند و در کنار آن به اصلاح ساختارها، رویه‌ها، تحول سیاست‌گذاری و اجرایی در سطوح میانی و کلان نیز توجه خاص دارد. فقر به اعتبار رویکرد نابلیس، مستلزم توانمندسازی سطوح مختلف و عرصه‌های متعددی از جامعه و فرد می‌باشد و در نتیجه این فقر نمادی از ناکارآمدی و یا ناتوانی حوزه‌هایی است که برون‌داد آنها به جای توانمندسازی جامعه و فرد در دستیابی به توسعه و رفاه، به فقر و غیررسمی بودن ختم می‌شود. تمرکزگرایی، تأکید بر فلاتر، ابزاری، تصمیم‌گیری متمرکز، ضعف مشارکت و دولت مبنای بودن اقتصاد و برنامه‌ریزی بخشی از موانع سترسازی فرایند توانمندسازی محسوب می‌شوند و در شرایط وجود مشارکت، حکمروایی خوب شهری، مدیریت یکپارچه شهری و عقلانیت ارتباطی و ارزشی در کنار تأکید بر ظرفیت‌های اجتماعات محلی، بخشی از مولفه‌های تحقق بخش رویکرد توانمندسازی محسوب می‌شوند.

با توجه به مطالب پیش گفته هدف اصلی این کتاب طرح مباحث از دید خصوص نظریات، اصول و مبانی توانمندسازی فقرای شهری با تأکید بر پهنه مناطق نابسامان بافت‌های فرسوده و محدوده سکونتگاه‌های غیررسمی می‌باشد همچنین در سه فصل پایانی کتاب تلاش شده ورودی اولیه به موضوع مهم اندازه‌گیری و ارزشیابی توانمندسازی داشته باشیم البته همین‌جا باید گفت که اندازه‌گیری و ارزیابی اقدامات توانمندسازی فقرای یکی از موضوعات بسیار مهمی است که به نظر می‌رسد تا زمانی که نظریات، اصول و شاخص‌های مشخص خود را در عرصه عمل پیدا نکند، مباحث و اقدامات توانمندسازی به یکسری راهکارهای کلی و سپس برگزاری کلاس‌های آموزشی مدرس‌محور ختم خواهد شد.

این کتاب از ده فصل تشکیل شده است که به ترتیب از موضوع شهرنشینی، فقر، اسکان غیررسمی شروع شده و با مباحث توانمندسازی، نهادسازی، توانمندی حقوقی فقر ادامه پیدا کرده و سپس با طرح مباحثی در زمینه ارزشیابی توانمندساز، اندازه‌گیری توانمندسازی فقرا و ارائه چارچوبی تحلیلی برای ارزیابی توانمندسازی اجتماعات محلی پایان می‌یابد به نحوی که فصل پایانی را می‌توان در حکم مقدمه‌ای برای ورود به یک موضوع بسیار مهم ولی مغفول در حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری با هدف "ساخت شهری امن و عادلانه برای زندگی با کیفیت برای همگان" دانست.

در این باره بود لازم می‌دانیم تا از تمامی عزیزان و بویژه خانواده محترم خویش که به نحوی در به ثمر رسیدن این کتاب نقشی داشته‌اند سپاسگزاری کنیم، همچنین از مجموعه همکاران محترم حوزه میمنت روم به دانشگاه که زحمت چاپ و انتشار کتاب را عهده‌دار بودند قدردان بوده و مجدد خدا را شاکریم که توفیق تألیف این کتاب را بر ما ارزانی داشت.

رحیم بن سرور مجید سید روسیتا

فصل اول: فقر، سکونت غیررسمی و توانمندسازی فقرای شهری

◀ اهمیت ویژگی‌ها و راهکارها

◀ راهکارهای اصلی برای پیش‌نگری حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

◀ مفاهیم قرن هجدهم ابعاد آن

◀ برنامه‌های اجرایی (فقرزدایی)

◀ شش واقعیت کلیدی درباره فقر

◀ توانمندی انسانی و توسعه

◀ ضرورت رویکرد اجتماع محور به کاهش فقر

◀ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری